

УДК 331.1

<https://doi.org/10.34142/23121661.2022.36.14>orcid.org/0000-0002-8907-5978

© Теліченко А.В., 2022

А. В. Теліченко

**КОНЦЕПЦІЯ ГІДНОЇ ПРАЦІ: ВИКЛИКИ
ВОЄННОГО ЧАСУ**

A. Telichenko

**THE CONCEPT OF DECENT WORK:
WARTIME CHALLENGES**

Анотація. В Україні в умовах активної реалізації євроінтеграційних процесів та значного напруження в соціально-економічній і політичній сферах питання розвитку трудової галузі й реалізації принципів гідної праці є одними з найактуальніших. Завдання забезпечення гідної праці в системі формування соціальної політики та адаптація трудового законодавства України до стандартів ЄС знаходиться в площині вимог щодо виконання планів імплементації актів Європейського Союзу.

Праця є способом реалізації інтелектуальних і фізичних здібностей, розвитку людського потенціалу, який в сучасних умовах є важливим чинником прогресу. У цьому контексті гідна праця є головним фактором у забезпеченні економічної збалансованості та соціальної стабільності. Визнанням цього стало ініціювання Міжнародною організацією праці (МОП) формування Концепції гідної праці, яка отримала підтримку провідних міжнародних організацій, урядів, профспілок, об'єднань роботодавців, громадськості і науковців. Реалізація Концепції гідної праці потребує пошуку можливостей її впровадження та забезпечення в Україні. У статті автор акцентує увагу на тому, що в умовах сьогодення перед Україною постало важливе завдання – сформулювати Концепцію гідної праці з огляду на виклики сьогодення та визначити ефективні механізми скорочення дефіциту гідної праці. Концепція гідної праці має стати орієнтиром у реформуванні трудової сфери. Розроблення дієвої правової моделі забезпечення гідної праці потребує об'єднання зусиль фахівців-практиків та науковців для проведення наукових пошуків та застосування науково виважених, аргументованих підходів у розробленні нових ідей та рішень.

Ключові слова: євроінтеграція, європейські цінності, гідна праця, концепція гідної праці, соціальне партнерство, воєнний стан, післявоєнне відновлення, право на працю.

Abstract. In Ukraine, in the conditions of the active implementation of the European integration processes and significant tension in the socio-economic and political spheres, the issues of the development of the labor sphere and the implementation of the principles of decent work are among the most urgent. The task of ensuring decent work in the system of social policy formation and adaptation of labor legislation of Ukraine to EU standards is in the plane of requirements for the implementation of plans for the implementation of acts of the European Union.

Work is the realization of intellectual and physical abilities, the development of human potential, which in modern conditions is an important factor of progress. In this context, decent work is the main factor in ensuring economic balance and social stability. Recognition of this was the initiation by the International Labor Organization (ILO) of the formation of the Concept of Decent Work, which received wide support from leading international organizations, governments, trade unions, employers' associations, the public and scientists. Implementation of the concept of decent work requires finding opportunities for its implementation and provision in Ukraine. In the article, the author focuses on the fact that in today's conditions, Ukraine faces an important task of forming the Concept of decent work taking into account the challenges of today and determining effective mechanisms for reducing the deficit of decent work. The concept of decent work should become a reference point in reforming the labor sphere. The development of an effective legal model for ensuring decent work requires the unification of efforts, first of all, by practitioners and scientists to conduct scientific research and use scientifically balanced, reasoned approaches in the development of new ideas and solutions.

Key words: european integration, European values, decent work, the concept of decent work, social partnership, martial law, post-war reconstruction, right to work.

Постановка проблеми. В Україні пріоритетним напрямом зовнішньої та внутрішньої політики є євроінтеграція. Європейська інтеграція – це зближення України з Європейським Союзом на рівні законів, правил та звичаїв, що існують у суспільстві. У межах євроінтеграційних процесів українська влада взяла на себе зобов'язання щодо проведення реформ, які дозволять остаточно розпрощатися з залишками радянського минулого, економічною та технологічною відсталістю. Українська громадськість розділяє європейські цінності, які є орієнтирами для сучасних перетворень. У 167 Посланні Президента України до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» від 7 вересня 2017 року зазначено: «У країні сформувався креативний постіндустріальний клас носіїв європейських цінностей свободи, відповідальності, активності. Наш сценарій оптимістичний, і назва цьому сценарію «Успішна європейська Україна успішних українців» [1]

На сьогодні Україна щодня підтверджує надійність партнерства з Європейським Союзом. Проте набуття членства ЄС – не швидкий процес, але Україна впевнено виконує умови Угоди про асоціацію з ЄС, приймає необхідні (євроінтеграційні) рішення та впроваджує реформи.

Стратегія євроінтеграції наявна в усіх сферах суспільного та державного життя. Євроінтеграційні процеси здійснюються й у трудовій сфері. Головними орієнтирами для досягнення європейських стандартів в зазначеній сфері є співробітництво в галузі зайнятості, соціальна політика та рівні можливості, створення умов для гідної праці. «Розроблення ефективної правової моделі реалізації права на працю та адаптації національного трудового законодавства до законодавства Європейського Союзу потребує об'єднання зусиль насампе-

ред фахівців у галузі трудового права, права соціального забезпечення та застосування науково виважених й аргументованих підходів у цьому напрямі» [2, с. 73]. Зазначене визначає необхідність проведення досліджень наукових розробок у сфері забезпечення гідної праці в контексті євроінтеграційних процесів, які відбуваються в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз питань права на працю, реалізації права на працю, гідної праці здійснювали багато вчених. Право на працю та його особливості досліджували Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, В. В. Жернаков та інші. Право на працю в контексті євроінтеграційних процесів досліджували Н. В. Паніна, А. М. Пилипенко. Однак в умовах сьогодення виникла необхідність формування якісно нового погляду на питання гідної праці – дослідження в контексті євроінтеграції України до Європейського Союзу в умовах воєнного стану.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою цієї наукової статті є дослідження питань правового регулювання відносин у сфері гідної праці та реалізації Концепції гідної праці в умовах воєнного стану як необхідної умови євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Введення воєнного стану в Україні зумовило новий етап у розвитку євроінтеграційних процесів, який розпочався після 24 лютого 2022 року. «Євроінтеграція – це складний соціально-економічний процес, що спрямований на налагодження тісного співробітництва з європейськими державами та подальшого зближення цивілізаційно споріднених національних спільнот» [3, с. 33]. Головними орієнтирами для подальшого зближення є підтримка та впровадження європейських цінностей у багатьох сферах суспільного життя.

«Європейські цінності – це загальнолюдські принципи і норми життєдіяльності людини, суспільства й держави. Важливо, що в європейському житті існує повага та прагнення до повного дотримання цих цінностей. Основними нормами і принципами функціонування європейської спільноти є: мир, гуманізм, терпимість і демократія, верховенство права, рівні умови для всіх, побудова суспільства турботи й справедливості, повага до себе. Комісар 168 Єврокомісії з питань зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей В. Шпідла особливо відзначив прихильність демократії, відмову від будь-яких форм дискримінації, загальний доступ до освіти, високоякісну і загальнодоступну охорона здоров'я, гендерну рівність, солідарність і справедливість, визнання ролі соціальних партнерів та соціального діалогу» [4]. Ці базові цінності підтримуються усіма державами Євросоюзу.

В умовах сьогодення в Україні формується абсолютно новітня шкала соціально-економічних цінностей, що орієнтована «на значні ціннісні досяг-

нення українського народу, на моральне оздоровлення суспільства, зростання значення культури громадянського суспільства» [5]. Безумовно, для повноцінної інтеграції України до Європейського Союзу необхідно інтегруватися до європейської системи цінностей. Українці мають такі цінності поділяти. Про це свідчить і досвід країн Східної Європи, які «досягли успіху у своїх реформах не тільки тому, що щиро бажали повернутися до європейської родини, а тому, що приєдналися до європейських цінностей» [6].

Спільними для європейських держав є створення умов гідної праці. І це є викликом сьогодення.

У документах Міжнародної організації праці гідна праця визначається як «ефективна праця в гарних та безпечних умовах, яка надає працівникові задоволення, можливість повною мірою виявити свої здібності, навички та майстерність, праця з гідною оплатою і справедливим розподілом плодів прогресу, робота, коли права трудящих захищені» [7].

Вперше концепція гідної праці була проголошена та визначена в доповіді генерального директора МОП Х. А. Сомавія на 87-ій сесії організації: «Гідна праця – це праця, за якої права трудящих захищені, яка приносить адекватний дохід і забезпечує соціальну захищеність. Також гідна праця має на увазі достатню працю в тому сенсі, що кожен індивід має повний і вільний доступ до можливостей заробляти та отримувати дохід. Крім того, дотримання принципів гідної праці означає нові перспективи з точки зору економічного і соціального розвитку, нові можливості, за яких зайнятість, дохід і соціальна захищеність можуть бути досягнуті без компромісу між правами трудящих і соціальними стандартами» [8]. Концепція гідної праці містить шість ключових складових: 1 можливість одержати роботу, тобто можливість зайнятості для кожної людини, яка бажає працювати, оскільки гідна праця неможлива без наявності роботи як такої; 2 свобода праці – праця має бути вільно обраною, а не нав'язаною людині примусово; 3 виняткове значення продуктивної праці, оскільки вона дозволяє заробляти належні кошти для існування самих трудящих та їхніх сімей, а також забезпечує сталий розвиток і зміцнює конкурентоспроможність підприємств та країни загалом; 4 рівність праці, яка визначає потреби у справедливих і рівних можливостях на виробництві: відсутність дискримінації на робочому місці та в доступі до роботи, можливість гармонійного поєднання трудової діяльності з сімейним життям; 5 безпека на виробництві, що означає сприяння збереженню здоров'я, забезпечення пенсій, заходи з захисту та фінансову допомогу в разі погіршення стану здоров'я, втрати роботи чи засобів існування; 6 гідність праці, яка вимагає уважного ставлення до трудящих та їхніх проблем, участь працівників у прийнятті рішень щодо умов праці.

Сучасне українське законодавство закріплює принципи гідної праці, визначені МОП. Крім того, в Україні впроваджується «Програма гідної праці

2020-2024 Україна». Вона була розроблена на підставі результат-орієнтованого підходу, прийнятого в МОП за основу в плануванні технічного співробітництва.

Програма окреслює середньостроковий план, що спрямовує роботу МОП в Україні відповідно до пріоритетів і завдань, розроблених за участю та погоджених з урядами, профспілками та роботодавцями. Програма гідної праці для України є результатом тристоронніх консультацій щодо підтримки МОП в Україні на 2020–2024 роки [9].

Програма на 2020–2024 роки передбачає три пріоритети з 9-ма кінцевими результатами, а саме: реформа Національної та територіальних соціально-економічних рад як ефективних платформ для діалогу; сильні соціальні партнери; покращені колективні переговори на галузевому рівні; сучасні та ефективні послуги служби зайнятості; зменшення невідповідності кваліфікації потребам ринку праці серед молоді; удосконалені навички підприємництва; покращена відповідність міжнародним трудовим нормам законодавства та правозастосовного механізму з питань безпеки та гігієни праці та переходу до формальної економіки; покращений захист, рівень та рівність заробітної плати; поліпшене охоплення та сталість соціального захисту; подолання насильства та домагань на робочому місці.

Необхідно констатувати, що в межах реалізації поточної Програми гідної праці в Україні є позитивні зрушення, насамперед щодо питань удосконалення колективних переговорів, соціального діалогу, управління трудовою міграцією, зміцнення інституцій інспекції праці та служби зайнятості, попередження дискримінації у сфері праці.

Проте війна підвищила ризики, створивши певні бар'єри. Проблеми в економіці поєднуються з масштабним переміщенням, що істотно впливає на сферу зайнятості. Головними негативними наслідками війни є зростання рівня безробіття, гендерна нерівність, зловживання з боку роботодавців. Втрата та пошкодження інфраструктури послабили потенціал ринку праці. «Релокація та вимушена міграція призвели до зміни його структури, а також структури пропозицій та загальної кількості фахівців у розрізі регіонів. У регіонах, які найбільше відчували на собі військову агресію РФ, зменшилася кількість робочих місць і зросла конкуренція. Суттєвим став дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили.

Попит на робочу силу різко зменшився через неможливість працювати в зонах бойових дій, зниження попиту на товари та послуги, проблеми з логістикою та невизначеність майбутнього. Крім того, у країні відбувається процес тінізації ринку праці – більшість вакансій пропонуються без оформлення, як підробіток тощо. Отже, за таких умов ні на легальну зарплату,

ні на якісь соціальні гарантії (наприклад, лікарняні), ні на стаж, українці не можуть розраховувати» [10]

У післявоєнний період Україна потребуватиме значного відновлення. Розвиток ринку праці – одна з основних потреб післявоєнної розбудови, а забезпечення роботою та створення умов гідної праці мають стати невід’ємною частиною соціальної політики повоєнного відновлення.

Процес відновлення вимагатиме перерозподілу робочої сили між секторами економіки, що дозволить підвищити рівень її продуктивності, вирішити проблеми безробіття та надлишкової робочої сили в окремих регіонах, створення робочих місць. Водночас сприяння гідній праці є складним завданням з огляду на соціально-економічний та військово-політичний стан, що діє в Україні.

Реалізація Концепції гідної праці в Україні у воєнний та післявоєнний періоди потребує пошуку нових можливостей для її забезпечення. Це питання має велике значення для сучасної доктрини та практики, оскільки є основою для вдосконалення й подальшого реформування законодавства в цій сфері. Теоретичні напрацювання та концептуальні положення юридичної науки щодо забезпечення гідної праці потребують нового бачення з огляду на умови євроінтеграції України до Європейського Союзу та виклики воєнного часу. Україна має розробити власні підходи до реформування трудової сфери, оскільки процес гармонізації законодавства України з правом європейських організацій має свої особливості, зокрема за умов сьогодення.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Для України одним із найкращих способів реалізації національних інтересів, пріоритетним напрямом зовнішньої та внутрішньої політики є процес інтеграції до Європейського Союзу. Для реалізації цієї мети запроваджуються важливі перетворення в економічній, соціальній, політичній і правовій сферах. «Потужні євроінтеграційні процеси, необхідність підвищення рівня захисту прав громадян, реалії часу й стрімкість цих перетворень у суспільному житті викликають потребу в продовженні реформування національного трудового законодавства» [2, с. 73]. Гідна праця є елементом системи європейських цінностей і тією основою, яка визначає майбутнє держави. Адже праця є фундаментом суспільного прогресу. Україна має сформувати Концепцію гідної праці з огляду на виклики сьогодення та визначити ефективні механізми скорочення дефіциту гідної праці. Концепція гідної праці має стати орієнтиром у реформуванні трудової сфери. Розроблення дієвої правової моделі забезпечення гідної праці потребує об’єднання зусиль насамперед фахівців-практиків та науковців для здійснення процесу наукових пошуків та застосування науково виважених й аргументованих підходів у розробленні нових ідей та рішень.

Література

1. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». 7 вересня 2017 року [Електронний ресурс]. URL: <http://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidentaukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>;
2. Середа О. Г. Реалізація права на працю в умовах євроінтеграції України. Право та інновації. 2016. № 1 (13). С. 73–80;
3. Чубарьян А. О. Европейская идея в истории: проблемы войны и мира. Москва: Междунар. отношения, 1987. 350 с;
4. Європейські цінності [Електронний ресурс]. URL: http://bibliotekaturgeneva.edu.kh.ua/vse_pro_yevropu/istoriya_yevropejskogo_soyuzu/yevropejski_cinnosti;
5. Прохоров О. Європейські цінності [Електронний ресурс]. URL: Режим доступу: <http://h.ua/story/29888/>;
6. Європейські цінності і Україна [Електронний ресурс]. URL: <http://newzz.in.ua/main/1148865159-yevropejski-cinnosti-i-ukrayina.html>;
7. Укріплення потенційних можливостей МОП зі сприяння державам-членам в досягненні цілей Організації в контексті глобалізації [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ilo.org/public/russian/standards/relm/ilc/ilc96/pdf/rep-v.pdf>;
8. Report of the Director-General: Decent work. International Labor Conference, 87th Session, Geneva, 1999 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/dgo/speeches/somavia/1999/seattle.htm>;
9. Програма гідної праці 2020–2024 в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-02/wcms_768827.pdf;
10. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.